LEXICUL AFECTIVITĂȚII ÎN POEZIE: ALEXANDRU PHILIPPIDE

MIHAELA MANCAȘ
Facultatea de Litere
Universitatea din București

1. Cu Alexandru Philippide ne întoarcem la o fază „clasică" în uzul lexicului afectivității cu valori poetice. Greu de situat în istoria literaturii – între romantism şi simbolism întârziat – poezia lui Al. Philippide va prezenta trăsături stilistice particulare fiecăruia dintre aceste curente, iar statutul LxAf va fi şi el divizat între direcții variate. Poet extrem de cultivat, care a transformat deseori cultura în poezie, traducător inspirat din marea literatură germană şi franceză, Philippide extrage din clasicism, romantism şi simbolism elementele necesare pentru constituirea unei poetici proprii. Lumea lui culturală se prezintă ca extraordinar de întinsă.

Cel mai puțin modernist, alături de Ion Pillat, dintre poeții interbelici, Phlippide se situează aproape de T. Arghezi din punctul de vedere al inventarului LxAf şi nu numai. *Corpus*-ul afectiv este la el foarte amplu (la un volum-text comparabil cu al lui G. Bacovia, dar mai restrâns decât al lui T.Arghezi ori L.Blaga): am înregistrat 227 de *item*-i (termeni de bază, derivați, doar contextual afectivi şi rețea de termeni asociați). Atât ca amploare, cât şi ca varietate a acestui *corpus*, Philippide nu se compară decît cu Arghezi (la care am inventariat 287 de termeni, dar pentru o mai mare întindere totală a textului)[1]. Dacă adăugăm şi observația că la Philippide (cu una sau două excepții semnificative) nici un termen nu are frecvență foarte mare, va reieşi o trăsătură specifică a LxAf în poezia sa: construcția poemelor nefiind repetitivă, termenii afectivi nu revin cu insistență nici în contexte de dimensiuni mai reduse (un poem, de exemplu), nici la nivelul macrocontextual al întregii opere.

2. Categoriile identificate sunt acoperite, în linii mari, cu aceleaşi elemente lexicale ca la poeții contemporani; ceea ce va diferi va fi numărul şi distribuția termenilor cuprinşi în fiecare dintre ele, mult mai mare la Philippide decât la Ion Barbu ori Bacovia, comparabil însă cu Arghezi şi Blaga.

[1] Articolul de față face parte dintr-un studiu mai amplu, consacrat lexicului afectivității în poezia românească interbelică. Amintim cîteva date privind dimensiunile corpus-ului la alți scriitori din aceeaşi perioadă: T. Arghezi – 287 termeni, L. Blaga – 240, Ion Barbu – 127, G. Bacovia – 126, I. Pillat – 152, iar V. Voiculescu – 230.

BDD-V143 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

Între ***câmpurile afective marcate negativ***:

2.1. N/Aj/V cu sensul (gradat diferențiat) „tristețe”: TRISTEȚE¯TRIST¯ÎNTRISTA, MELANCOLIE, NOSTALGIE, MÂHNIRE-MÂHNIT, MOHORÂT, POSOMORÂT, AMAR, APĂSA. Hiperonimul există în texte, la fel cvasi-omonimele sale MELANCOLIE, NOSTALGIE şi MÂHNIRE.

2.2. N/Aj/V cu sens intermediar între câmpurile „tristețe” şi „suferință”: JALE, LÂNCED, NECAZ, NEFERICIT; ar putea fi, eventual, adăugați DEZNĂDEJDE, PUSTIE (subst.feminin)-PUSTIU, ZBUCIUM, dar acestea îşi găsesc mai degrabă locul în rețeaua asociativă a câmpurilor „tristețe”/”suferință”. Categoria e restrînsă ca număr şi varietate a termenilor; spre deosebire de Arghezi, Philippide nu foloseşte mult distincția graduală ascendentă spre „suferință”.

2.3. N/Aj/V cu sensul (gradual diferențiat) „suferință” (să se remarce absența hiperonimului din texte, precum şi numărul relativ redus de *item*-i ai nucleului central, comparativ cu amploarea categoriilor **2.4.** şi **2.5.** – termenii cu sens contextual şi rețeaua asociativă): CHIN-CHINUI, MUNCI „chinui”, SUPLICIU, DURERE-DUREA, FRĂMÂNTA, RANĂ-RĂNI-RĂNIT; poate fi, totuşi, stabilită o serie ascendent-intensivă: DURERE-MUNCI-CHIN-SUPLICIU.

2.4. N/Aj/V cu sensuri afective doar în anumite contexte – termeni prin care *corpus*-ul se lărgeşte:

a) „tristețe”: BLAJIN, BLÂND, TÂNJI, (H)URSUZ, VIS-VISA- VISARE-VISĂTOR;

b) „suferință”: ARDE, BOLNAV, CENUŞĂ, SCRUM, FOC, ÎNTUNERIC-ÎNTUNECIME-ÎNTUNECAT, CEAȚĂ, NEGURĂ-NEGUROS, NEGRU, NOAPTE, TURBURE-TULBURA.

2.5. Rețeaua de termeni asociați semantic la cele două câmpuri – mai amplă decât oricare dintre categoriile marcate negativ de mai sus, în special în zona „suferinței”:

a) „tristețe”: BARBAR, DOR, DORINȚĂ, SINGURĂTATE-SINGUR-SINGURATIC, SOLITAR, STINGHER, NELINIŞTE;

b) „suferință”: BOCITOR, GEAMĂT-GEME, LACRIMĂ, OFTA, PLÂNS-PLÂNGE, SUSPIN, TÂNGUI-TÂNGUITOR, SCÂNCET-SCÂNCI, DEZNĂDEJDE/ DEZNĂDĂJDUIRE, FRICĂ, TEAMĂ, SPAIMĂ, FUNERAR, OTRAVĂ-OTRĂVIT, VENIN-VENINOS, ZBIERET-ZBIERA, URLET-URLA-URLĂTOR, ZBUCIUM-ZBUCIUMA-ZBUCIUMARE-ZBUCIUMAT.

Este remarcabilă, în interiorul acestei categorii, varietatea denumirii nuanțelor „plânsului” – cu diferențe de intensitate între termenii ce pot fi asociați acestui câmp (SCÂNCI, GEME, BOCI, PLÂNGE) –, precum şi cvasi-sinonimia unor termeni care se vor individualiza doar prin context (FRICĂ-TEAMĂ-SPAIMĂ, OTRAVĂ-VENIN).

2.6. ***Câmpurile afective marcate pozitiv „veselie” – „fericire”*** nu cuprind mulți termeni de bază, însă se remarcă printr-o frecvență care îl apropie pe Philippide de Blaga, fără totuşi a se ajunge la exploziile contextuale pe care le întâlneam în unele volume ale acestuia.

a) „veselie”: abstractul liseşte, apare doar adjectivul VESEL, VOIOS, BUCURIE-BUCURA, SENIN-SENINĂTATE;

b) „fericire”: FERICIRE-FERICIT-FERICE, EXTAZ-EXTATIC.

Termenii posedând doar sensuri contextuale şi respectiv rețeaua asociativă sunt prezentați în comun; am ales soluția de a nu le scinda, întrucât nuanțele de sens ale afectelor pozitive se dovedesc greu diferențiabile: HOHOT (DE RÂS), LINIŞTE-LINIŞTIT, TIHNĂ, PACE, RÂS-RÂDE, CHIUI, RÂNJET-RÂNJI, SURÂS-SURÂDE-SURÂZĂTOR, ZÂMBET-ZÂMBI-ZÂMBITOR, AUR-AURIU, LUMINĂ, DEZMIERDA-

BDD-V143 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

DEZMIERDARE, ZBURDALNIC, ZGLOBIU, FERMECĂTORIE, MAGIC, VOLUPTATE, VRAJĂ-VRĂJI-VRĂJIT-VRĂJITORESC, precum şi frecventele (mai îndepărtate ca sens de dicţionar) CÂNTEC-CÂNTA-CÂNTARE-CÂNTĂTOR şi JOC-JUCA, cei doi termeni „obligatorii" ai CLA pozitiv, prezenţi în opera tuturor scriitorilor din toate perioadele poeziei româneşti, cu rare excepţii (v. *infra*, **4.3.1.** distincţia contextual-asociat).

Remarcăm din nou amploarea inventarului lărgit, dar şi sensurile graduale care împart termenii în mai multe serii coerente semantic: SURÂS/ ZÂMBET-RÂS-HOHOT-(RÂNJET), LINIŞTE-TIHNĂ-PACE, ZBURDALNIC-ZGLOBIU, CÂNTA-CHIUI.

3. Variaţii de aspect şi de intensitate

Variaţia *aspectuală* este slabă, ea rezultând în majoritatea cazurilor din complinirea prin modalizatori; *continuu* vs. *momentan*: TRISTEŢE, MELANCOLIE, MÂHNIRE vs. GEME, SCÂNCI, CHIUI, SURÂDE.

Intensitatea a fost implicită în stabilirea seriilor de mai sus, în afară de faptul că însăşi diferenţierea dintre „tristeţe", „valori intermediare" şi „suferinţă" presupune o evaluare graduală a intensităţii (v. SURÂS-RÂS-HOHOT sau SCÂNCI-GEME-PLÂNGE-BOCI).

4. Stilistica CLA

4.1. Câmpurile marcate negativ („tristeţe"-„suferinţă") se prezintă, la Philippide, relativ echilibrate, atât numeric, cât şi ca frecvenţă a termenilor. Trebuie observată, totuşi, o mai mare deschidere a câmpului „suferinţei" în ceea ce priveşte reţeaua asociativă (v. *supra*, **2.5.**); aceasta se va constitui antrenând vocabule destul de îndepărtate ca sens de dicţionar de hiperonim, dar asociabile cu el prin situarea în context şi prin sensul general al poemului. În această aplecare spre zona „suferinţei", cea mai puternic marcată negativ, Philippide se dovedeşte de asemenea apropiat de Arghezi. Să amintim că Blaga exploatează frecvent zona marcată pozitiv, iar în zona negativă a afectelor rămâne moderat; Bacovia se limitează la uzul predominant al câmpului „tristeţii", iar Ion Barbu dovedeşte şi el, dar în mai mică măsură, predilecţie pentru varianta negativă intensă.

4.1.1. ***Câmpul „tristeţii"*** nu posedă foarte mulţi termeni în nucleul de bază, dar aceştia au frecvenţă totală considerabilă: TRISTEŢE-TRIST, alături de MELANCOLIE/ NOSTALGIE, dau tonul în poezia acestui întârziat simbolist (20 de ocurenţe). Dacă MELANCOLIE şi NOSTALGIE sunt (în cele 4 ocurenţe ale lor) întotdeauna autoreferenţiale, notând o stare de sprit confesivă, TRISTEŢE-TRIST vor avea în context funcţia preponderentă de personificare a conceptelor sau a decorului natural:

> Doar nişte păsări triste *gem* (251)[2]; O pâclă *tristă* iese de prin văi (338); Să fie-acesta râul *trist* din iad? (283); Îmi vin în minte gânduri de-altădată, *triste* (153); Dar zâmbetul meu

[2] Trimiterile din paranteză notează pagina din ediţia Al. Philippide, *Visuri în vuietul vremii*, Bucureşti, Editura Biblioteca pentru toţi, 1969, ediţie îngrijită şi prefaţă de Toma Pavel. Ediţia cuprinde volumele: *Aur sterp* (1922), *Stânci fulgerate* (1930), *Visuri în vuietul vremii* (1939) şi *Monolog în Babilon* (1967).

BDD-V143 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

trist spre fruntea ta/ Coboară, nimb albastru, pe pământ (65); Şi *trist* se-ntoarce vechiul lui avânt (72); **M-ascund** în falduri *de melancolie* (188); **Încerc să-mi făuresc** din îndoială,/ *Din* visuri şi *melancolie*,/ O amăgire-originală (207); Dar **eu**, vlăstar al unei lumi bătrâne,/ Ros de-ndoieli, bolnav *de nostalgii*,/ Zadarnic **caut** o cerească pâne/ În raftul vechilor mitologii (206); Sunt amintiri din viaţa **mea** de plantă,/ F i o r i de viermi şi *nostalgii* astrale (212).

Restul termenilor cuprinşi în nucleul de bază al câmpului numesc afecte mai intense nuanţat decât „tristeţea", dar niciodată emoţii violente; AMAR, APĂSA, MÂHNIRE-MÂHNIT, POSOMORÂT, PUSTIU-PUSTIE (substantiv şi adjectiv, ambele cu o frecvenţă relativ mare pentru un poet ale cărui versuri nu cunosc obsesii repetitive – 31 de ocurenţe):

O, inimă, eşti plină de amintiri *amare* (156); Amăgitoarea nălucire/ A unui dor *amar* de nemurire/ Ademeneşte biata omenire (218); O, gând anarhic şi *amar*/ Pe care vorbele nu-l pot cuprinde (168); Nici o sfială nu te mai apasă (222); Şi-atunci în noi simţim cum se adună/ *Mâhnirea* stearpă-a vechiului pământ (75); În inimă port dorul *pustiilor* senine (105); Mi-era *pustiu* în suflet (130); Din prăbuşiri trecute, vechi rămăşiţi *pustii* (169); O, dulce vânt prin inima *pustie*! (204).

4.1.2. ***Câmpul „suferinţei"*** nu are nici el un nucleu de bază foarte amplu, însă preponderenţa sa în text se datorează – în afară de contribuţia procedeelor de amplificare (v. *infra*, **4.2.**) – unei frecvenţe medii a termenilor care îl compun: CHIN$_{\text{-CHINUI}}$ (7), MUNCI (2), SUPLICIU (2), DURERE-DUREA-DUREROS (14), FRĂMÂNTA (4), RANĂ-RĂNI-RĂNIT (12):

Ce *chin* îl roade? Ce blestem? (263); Ce demon meşter în funeste vise/ Mă *chinuia*? (274); Dar nu ştiam, în faptul dimineţii,/ Că visele se sfarmă şi dorurile *dor* (185); Şi amintirea lui atunci, mai vie/ Chiar decât e prezenţa lui, *mă doare* (204); Nemernicia unui trup vremelnic/ Şi *dureroasa* timpului ocară! (178); Şi drojdii de amurguri vechi/ În fundul sufletului *se frământă* (165); Lumina aurului sterp pe veci/ Necontenit *din rană* se coboară (73); Să ştii că-n veci de-acum *nu mă mai doare*/ De-a pururi netămăduita *rană* (89); Prin ramuri vântul aiura *rănit* (103); Clipa de-acum, *bolnavă* de-amintire,/ Te-ndeamnă să te smulgi din cunoscut (167); Mi-e *bolnav* cugetul şi-aş vrea să-l rup (23).

Expresia intensităţii maxime a „suferinţei" (CHIN, DURERE, MUNCI) este însoţită în text şi de o suită de termeni intermediari ca sens între „suferinţă" şi „tristeţe" (JALE, LÂNCED, NECAZ, NEFERICIT), cu frecvenţe mici şi fără semnificaţii contextuale deosebite:

Văzduhul tot, de jalea lor *tânjea* (280); Într-o lumină *lîncedă* şi albă/ Cîmpia s-aşternea, oprită-n zare (173); Să cuget la cumplitul meu *necaz* (275); Dar ce-s aceşti *nefericiţi*? (263).

Cea mai mare parte a *item*-ilor din câmpul „suferinţei" vor participa masiv la construirea figurilor semantice (v. *infra*, **5.1.**). Doar Arghezi a mai utilizat în personificare, comparaţie şi metaforă valenţele termenilor afectivi, în măsura în care o face Philippide.

Pentru ambele zone ale LxAf marcate negativ, să notăm existenţa unor termeni care revin, deşi repetiţiile – chiar în contexte modificate – nu sunt specifice pentru versurile lui Philippide. În câmpul „tristeţii", două cuvinte-cheie se izolează: TRISTEŢE-TRIST şi, mai ales, PUSTIE-PUSTIU (substantive feminin/masculin şi adjectiv). În câmpul „suferinţei",

BDD-V143 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

deşi în ansamblu mai consistent ca nucleu de bază, un termen domină (DURERE cu derivatele sale), căruia i se alătură variantele marcate gradual mai intens – CHIN, SUPLICIU, MUNCI.

Pe lângă faptul că intră cu deosebire în compunerea tropilor, termenii încadraţi în aria „tristeţii" şi a „suferinţei" din poezia lui Philippide îl privesc de obicei nu pe poet sau trăirile lui, nici pe oamenii din jur, ci natura, transcendenţa, infinitul. Philippide transpune stările specific umane asupra inanimatului şi asupra ideilor, sub forma unor personificări adesea exacerbate ori neverosimile. La el, întregul univers suferă de o tristeţe incurabilă, deoarece – potrivit perspectivei sale – lumea există într-o condiţie nefastă, iar viaţa înseamnă suferinţă. De la primul volum auster până la ultimele poeme, o asemenea apreciere a existenţei merge accentuându-se şi se transformă în viziune poetică proprie.

4.1.3. La Philippide, ***zona pozitivă a afectelor, câmpul „veselie"-„fericire"***, nu prezintă o deosebită varietate lexicală; însă ea se remarcă în ansamblul poeziei sale prin situarea în contexte diverse şi, mai ales, prin reţeaua de amplificare cu elemente asociate semantic (v. *infra*, **4.3.**).

Nucleul de bază este:

(a) pentru *„veselie"* – 4 termeni unii cu derivaţi (VESEL, VOIOS, BUCURIE-BUCURA, SENIN-SENINĂTATE):

Vreau gândul meu aerian să urce/ Nestingherit în *veselul* azur (318); Cu sprinten pas, *voios* m-am avântat (225); Dar peste apa *veselă* zburară/ Lăstunii ciripind a primăvară (283); *Mă bucuram* de flori, de vânt, de viaţă […]/ *Mă bucuram* de mine ca de-o plantă (130-31); Iar cât despre speranţă, uscată pâine vană […]/ O dau *cu bucurie* de pomană (170); S-aduc acestor planuri prinos *de bucurie* (328); Ca un fluid arcuş pe flori s-aşterne/ Fiorul zâmbetului tău *senin* (65); Nici lumea zeilor nu-i prea *senină* (325).

(b) pentru *„fericire"* – 2 termeni, cu derivaţi: FERICIRE-FERICIT-FERICE şi EXTAZ-EXTATIC:

Ce *fericit* era acel poet (206); O, *fericire*-nfrigurată de aşteptări şi de pândiri! (154,157); Şi ce popor *prea fericit*/ Trăieşte-n acest colţ de lume? (261); Zburdau pe iarbă miei şi iezi/ Ca în Arcadia *ferice* (258); Văd o străveche mânăstire […]/ În care-un scrib *extatic* scrie (208); Câte-un crâmpei de adevăr […]]/ Îl revelează după lungi ceasuri de *extaz* (323).

Slaba diversitate a vocabularului fericirii extreme se completează cu faptul că numărul exemplelor din text este foarte redus (am citat *corpus*-ul lor în întregime). Ca pentru majoritatea poeţilor din epoca interbelică, exceptându-l pe Blaga, nici opera lui Philippide nu va fi semnificativă prin frecventarea zonelor marcate pozitiv ale afectivităţii, dimpotrivă.

4.2. Amplificarea CLA

4.2.1. *Câmpul „tristeţii"* este considerabil amplificat prin ambele procedee, totuşi în mai mică măsură decât acela al „suferinţei":

(a) Au *sens contextual* de „tristeţe" aproximativ aceiaşi termeni ca în opera lui Arghezi ori Blaga, cu mici modificări de inventar în plus sau în minus: BLAJIN, BLÂND, TÂNJI, (H)URSUZ, dar mai ales VIS-VISA-VISĂTOR, cu numeroase derivate. Sensurile termenilor vor fi, în

BDD-V143 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

general, cele de dicționar, iar în această calitate aceștia participă uneori la construirea personificării (v. *infra*, **5.1.1.**):

> Dar eu pornisem singur, din zori, *blajin*, la drum (131); Cânta romanțe suburbane/ Cu glasul răguşit şi *blând* (40); Un soare sclerozat *tânjea*/ La marginile zării (228); Ce-o fi în dosu-acelor stânci *hursuze*? (311); Ce târg ciudat! Pustiu, străin, *hursuz* (193).

În această subclasă, cel mai interesant termen contextual-afectiv este $_{VIS}$. Chiar pentru autor el are o semnificație aparte, aşa cum o dovedeşte includerea lui în titlul volumului din 1938 – *Visuri în vuietul vremii*. Comparat cu oricare alt *item* al afectivității din versurile lui Philippide, VIS are un statut special, el întrunind singur 100 de ocurențe. Putem descoperi – în această revenire obsesivă a termenului, la un scriitor care, altfel, nu foloseşte figura sintactic repetitivă – o întârziată reminiscență a poeziei romantice, dar şi marca atmosferei onirice, ireale, lipsite de contururi precise pe care o degajă mare parte din poezia lui Philippide.

Sensurile contextuale ale termenului VIS se mişcă între cel propriu şi un număr mult mai mare de semnificații tot mai abstracte, alternând între „aspirație", „dorință", „scop", „irealitate", „apariție, vedenie", „moarte" şi chiar, în mod explicit, „univers", „existență", într-o suprapunere metaforică neechivocă: **Visul** se face ***lume, lumea*** se face **vis** (183).

Exemplificăm doar o parte a acestor sensuri, răspândite într-un *corpus* de exemple deosebit de amplu:

> Adesea un văl subțire de somn mă mai desparte/ *De vis*? (de moarte?) (335); Aşa cum *într-un vis* odinioară/ Mi s-a părut c-aud vorbind o stea (204); Biet prinț nebun, venit *din vis*, menit/ Să cauți veşnic *visul* care doare (85); Iar mai târziu când viața m-a scuturat *din vis*/ Cum un puternic vânt alungă norii,/ O mână nevăzută în mine a deschis/ Cutia cu păcate a Pandorii (186); Dărâmi porți ruginite şi sufli-*n visuri* moarte (165); Prieten cu ghețarii şi zările polare,/ Când am ajuns pe vârfuri, stăpân *pe visul* meu (151); Sătul de-avântul van, *de visul* mic,/ Îmi voi ciopli statuie din nimic (77); Şi iată-mă cu sufletu-nnegrit/ De pulberea atâtor clipe moarte/ În care *visuri* mari s-au oglindit/ (Acele *visuri* care dorm departe/ Prin funduri de trecut neizbutit) (187); *Visez* o răzvrătire a lumii vegetale (233); Un alb palat în apa *visătoare*/ Îşi oglindea surâsul lui de floare (32); Din hârbul craniului tău orb/ Otravă sfântă *visătorii* sorb (85).

E interesant şi faptul că VIS intră adesea într-o construcție determinativă, cu funcție de epitet pe lângă alt substantiv, ceea ce extinde semnificația de irealitate asupra unui context amplificat, întotdeauna metaforic:

> Stăteam la mese-ngrămădiți […]/ Ca nişte emigranți trudiți/ În pântecele unei vechi galere/ Spre vreo *Americă de vis* porniți (198); O urnă-n care *veacuri de vis* şi-au pus cenuşa:/ Luna sau inima mea? (212); Şi drumurile multe ce-nvăluie pământul/ În *mreaja lor de vis* şi de mister (214); Stagnante vremuri! Ce *nămeți de vis*/ S-au aşternut peste-amintire,/ Şi au închis/ Mumia vieții tale de atunci ca-ntr-o zidire/ De paraclis/ Din cea mai depărtată mânăstire! (233); Şi-am înțeles atunci din ochii tăi/ În care-o lume-ntreagă *de vis* murea uitată,/ Că ai pornit spre țara cu-ntunecate văi,/ La râul pe care nu-l treci decât o dată (242); *Vecii de vis* în mine se dărâmă,/ Făclii aprinse-n templul Nimănui! […]/ *Vecii de vis* în mine se dărâmă./ Le-aud cum cad, fărâmă cu fărâmă (77-78); Din

BDD-V143 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

furca ta torc alb *fuior de vis*// […] *De visul* rău mă vindecă deplin,/ Îndeamnă gândul meu *spre visuri* bune,/ Alb menestrel al lunei, sprinten Crin (16).

(b) În *reţeaua asociativă*, mai puţin diversificată lexical şi mai restrânsă numeric, notăm aceeaşi tendinţă spre unul sau două cuvinte-cheie: BARBAR, NELINIŞTE, DOR, DORINŢĂ, SINGUR-SINGURĂTATE-SINGURATIC, SOLITAR, STINGHER. Cu excepţia primilor doi termeni, seria se poate diviza în două grupuri „tematice" – „aspiraţia" şi „solitudinea".

Philippide dovedeşte, în uzul lor, o constanţă neobişnuită; exemplele sunt răspândite în toate volumele de versuri.

Ca şi la Blaga, dar cu frecvenţă ceva mai redusă (17 ocurenţe faţă de 22), DOR va avea la Philippide sensuri alternate între „dorinţă" şi „aspiraţie", însă niciodată clar cu sensul specific de „suferinţă provocată de absenţă":

Ce farmec într-acolo, ce *dor* o tot momea? (312); Eu sunt focarul, sunt izvorul sfânt/ Din care orice *dor* vijelios/ Porneşte şi spre care orice *dor*/ Răsfrânt în forme noi, se-ntoarce paşnic (181); Şi *doruri* ruginite prind iarăşi să vibreze (171); În suflet numai vâsle, în cuget numai *dor*!/ Dar nu ştiam în faptul dimineţii/ Că vâslele se sfarmă şi *dorurile* **dor**/ Când la zenit e soarele vieţii (185).

DORI şi DORINŢĂ, comparabili ca frecvenţă (12), nu-şi depăşesc sensurile de dicţionar:

Să mergem către zările urâte/ Şi să scăpăm de grija de-*a dori*! (192); Atâtea miliarde de celule/ Sunt vii degeaba, iscă în zadar/ *Dorinţe* şi voinţe (315); *Dorinţa* noastră de reîntrupare/ Ne chinuieşte în zadar (218); La vorba lui *dorinţe* noi/ Şi crâncene-aprindeau rubine/ În întunericul din noi (200).

Cealaltă valenţă tematică asociată la câmpul „tristeţii" – „solitudinea" – e acoperită de trei termeni aproape sinonimi: SINGURĂTATE-SINGUR-SINGURATIC, SOLITAR şi STINGHER (cu sensul mai degrabă regional „singur"). În marea majoritate a cazurilor, ei se asociază cu persoana I (rar şi cu persoana a II-a, atunci când aceasta trimite în context tot la universul interior al poetului):

Acolo printre miile de oameni/ *Am fost mai singur* decât niciodată (213); Ce *singur trebuie să fii*/ Când treci pe totdeauna pragul porţii/ În ceea ce aice numim noi veşnicie (208); Dar *eu sunt singur*, nimeni nu m-a-nsoţit la drum! (132); Dă-mi mâna, Zeus! *Singur eşti ca mine*,/ În cerul tău pustiu şi zdrenţuit (95); Când viitoarea *ta singurătate*/ Va căuta *singurătatea mea* străină (115); În marile *singurătăţi din mine*/ Aud de mult un cântec (202); Mergeam şi *mă simţeam tot mai stingher* (11); Sau *mă* veţi părăsi în drum, *stingher* (286); Să-mi port prin haos *râsul meu stingher* (98).

4.2.2. *Câmpul „suferinţei"* se amplifică şi el prin aceleaşi două procedee:

(a) Cu *sens contextual* de „suferinţă" revin şi la Philippide termenii deja identificaţi în poezia contemporanilor săi: ARDE, APRINDE, FOC, CENUŞĂ, SCRUM, ÎNTUNERIC-ÎNTUNECAT-ÎNTUNECIME, CEAŢĂ, NEGURĂ, NEGUROS, NOAPTE, NEGRU, TURBURE-TURBURA/ TULBURA. Se izolează două sfere, a „arderii" şi a „întunericului", în care termenii au rar sens propriu, cel mai adesea primind în context valori metaforice.

Spre deosebire de Bacovia, de exemplu, dar asemenea lui Arghezi, Blaga şi Ion Barbu, la Philippide reapare sensul „erotic" ataşat sferei „arderii"; chiar dacă nu

BDD-V143 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

întotdeauna în context strict legat de eros, dar întotdeauna afectiv, ARDE, FOC, CENUŞĂ ori APRINDE notează întotdeauna temperatura ridicată a pasiunii de orice natură:

> Arcuşul unei vechi viori […]/ În umbra serii lungi **fiori**,/ Subțiri, prin colțuri reci, *aprinde* (9); **Mânia** doar, adesea, şi chiar prea des, *m-aprinde* (325); **Un vis** de slavă şi singurătate/ *S-aprinde*-atunci în mine ca un mit (237); Dar când *arzând* **de dragostea ta**, Pan/ A încercat cu vorbe-*aprinse* să te prindă,/ Te-ai repezit spre râul prieten şi viclean (240); Spre cer atunci din nou am ridicat/ Priviri *arzând* **de rugă şi revoltă** (280); Şi sufletelor *dă-le foc, să ardă* bine,/ Ca nişte **jertfe** pentru tine (4); Căci *foc* nestins e viața mea întreagă… (326); Când *focul* **voluptății** în mine-a izbucnit,/ Am fost cuprins **de-o întristare** grea (182); E prea târziu şi-atâtea cuvinte s-au rostit,/ Uscate-n *foc* **de patimi** şi-**n iad** de gânduri *arse*! (179); Viața-i făcută din fulgere şi *cenuşă* (112).

Sfera „întunericului", aflată la polul semantic opus, intră în contexte dominate de disperare, dezolare, deziluzie, uneori întărită de alți termeni compatibili, în vederea unui efect superlativ:

> Oglinzile albastre **plâng**/ **Cu lacrimi** mari *de întuneric* (10); În marii munți *de-ntunecime*/ Sunt osândit să sap necontenit (211); Secretul *negurii* nu l-am pătruns (313); Laşi *negurile* grele din nou să se-nfiripe (166); S-adună *neguroşii* muşterii (197); O prea ciudată nălucire/ *În noaptea* inimii învie (208); Suntem făcuți mai mult *din noapte* (211); Dar dacă *noaptea* mă va birui// Şi *negre* avalanşe grele/ Din muntele cel mare se vor rostogoli/ Şi mă vor nărui cu ele? (212); La *negrul* fluviu Acheron/ S-au dus monahii câte unul (246); Le mână Hades înapoi/ La *negrul* Stix cu ape-ncete (264); O existență fără amintiri,/ **Mai moartă** decât cea mai *neagră* **moarte** (190).

Frecvent mai ales ca adjectiv, TURBURE-TURBURA se încadrează în această zonă semantică a luminii difuze, a penumbrei şi întunericului:

> Dar viața mea e veşnic *turburată* (34); Dar holota trecea pe lângă ele/ Nepăsătoare, *turbure*, informă (275); De-atâte vânturi *turburi* în care **s-a zbătut**/ Mi-e sufletul un steag cu pânza **arsă** (243); E *turbure* cântecul meu ca vinul nou (113); Şi sufletul va fi **pustiu** şi **singur**/ Din lumea *turbure* când va zbura (184).

(b) Însă surpriza lexicului afectivității vine, la Philippide, din masiva *rețea asociativă* a câmpului „suferinței, care cuprinde nu mai puțin de 32 de *item*-i, cu frecvență totală remarcabilă: BOCITOR, BOLNAV, LACRIMĂ, PLÂNS-PLÂNGE, GEAMĂT-GEME, SCÂNCET-SCÂNCI, OFTA, SUSPIN, TÂNGUI-TÂNGUITOR, DEZNĂDEJDE/ DEZNĂDĂJDUIRE, FRICĂ, TEAMĂ, SPAIMĂ, FUNERAR, OTRAVĂ-OTRĂVIT, VENIN-VENINOS, ZBIERET-ZBIERA, URLET-URLA-URLĂTOR, ZBUCIUM-ZBUCIUMA-ZBUCIUMARE-ZBUCIUMAT.

Se izolează şi în acest câmp lexical afectiv o puternică sferă unitară semantic, aceea a „plânsului", asociată cu o suită de termeni compatibili (BOCITOR, LACRIMĂ, GEAMĂT, OFTA, SUSPIN, SCÂNCET, TÂNGUI, URLET, ZBIERET).

Hiperonimul PLÂNS este cel mai frecvent (16 ocurențe), reprezentând şi pentru Philipppide – deşi în mai mică măsură decât pentru Bacovia, de exemplu – un cuvânt-cheie; ceilalți termeni ai subcategoriei numesc gradări intensive variate pentru acelaşi sens global. Numeroşi, aceştia întrunesc o bună parte dintre ocurențele subcategoriei. Mai ales prin intermediul lor sfera „suferinței" ajunge să fie dominantă în zona afectelor negative.

BDD-V143 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

Semnificativ e faptul că, în această poezie relativ obiectivată şi mai puţin autoreferenţială, PLÂNS-PLÂNGE nu se asociază decât rar cu persoana I (şi atunci cu sensul modificat, în forma sa reflexivă – A SE PLÂNGE); în rest, utilizarea termenului este neutră, nu de multe ori metaforică:

> Nu-mi place *să mă plâng* de osteneală (327); De nici un om n-aveam ca *să mă plâng*;/ Dar îmi muşcam din suflet *să nu plâng* (130); Se smulge din durată *plâns după plâns* pustiu (153); Şi umbra mea pe lacul plin de stele,/ E *plânsul* mut al bătrâneţii mele (31).

Între ceilalţi termeni asociaţi ai seriei, se detaşează LACRIMĂ, DEZNĂDEJDE, FRICĂ, TEAMĂ, SPAIMĂ, GEAMĂT, URLET, ZBUCIUM, OTRAVĂ, VENIN, unii cu derivate:

> Prin ramuri vântul aiura rănit/ Cu *gemete* venite de departe (193); *Un urlet* surd, adânc ca o furtună,/ Îmi *geme* în urechi necontenit (91); Pe apa ofilită mă aplec,/ Şi-*n lacrimile*-i de smarald/ Mă scald (30); Şi-am desluşit deodată-n ei/ O cruntă *deznădăjduire* (261); Avântul *deznădejdilor* din urmă,/ Dezlănţuit prin mine ca un vânt,/ Va izbucni (90); Cui să mă rog? De ce? Te rogi *de frică* (132); Odată *mi-era frică* de tăcere (191); Şi-n trupul meu simt *spaima* de-a fi veşnic (178); Să scap de-acest tărâm de fum şi glod/ În care *spaime* vechi te-ajung din urmă (269); Ceva ce totodată mă-ndeamnă şi m-alungă,/ Adâncă *teamă* şi dorinţă lungă (313); *Urlaţi!... În deznădejdea* voastră nu e/ Decât izbânda strigătului meu (98); *Urlau* în viforul de-afară/ Toţi musafirii la sabat (199); De-a valma hoarda vânturilor toamnei/ *Cu urlete* şi gheare ascuţite/ Va tropoti pe visurile tale (80); *Se zbuciumă*-n adâncuri marea-ntreagă (186); Blestemul sterp al fulgerului frânt,/ *În zbuciumări* de aur vânăt *plânge* (72); Văzând cum gloriile trec,/ Topite-n ură şi-*n otravă*,/ M-am hotărât atunci să plec (251); Şi rugurile mele ca de sânge/ În flăcări *de venin* se vor răsfrânge/ Pe chipurile voastre vane (115).

Se poate observa că elemente din reţeaua asociativă a „suferinţei", vastă şi diversificată lexical, se află în foarte multe cazuri la baza personificării, ca întotdeauna – a abstractelor şi a elementelor decorului natural, un decor arid şi dezolant, specific pentru poezia cultivat-aluzivă, conceptuală şi fantastică a lui Philippide (v. *infra*, **5.1.1.**).

4.3. *Câmpurile* marcate pozitiv, ***„veselie"-„fericire"*** sunt la Philippide, aşa cum era de aşteptat, sărace numeric şi puţin variate lexical. Diversitatea şi amploarea zonelor negative impun o tonalitate întunecată întregii opere a scriitorului, nelăsând loc unei viziuni afective explicit luminoase. În afara nucleului de bază destul de restrâns, vom observa doar relativa lărgire a afectivităţii pozitive prin intermediul sensurilor contextuale şi al termenilor asociaţi. În spaţiul poeziei interbelice, Philippide se alătură şi prin această trăsătură mai degrabă lui Arghezi, Barbu sau Bacovia decât lui Blaga.

(a) *Sensuri contextuale* afective marcate pozitiv au puţini termeni, circulanţi în poezia interbelică şi nu numai: CÂNTEC-CÂNTA-CÂNTARE-CÂNTĂTOR şi JOC-JUCA.

CÂNTEC-CÂNTA, alături de ceilalţi derivaţi, intră în grupul cuvintelor-cheie, iar din acest punct de vedere Philippide nu se deosebeşte de majoritatea contemporanilor săi (mai puţin Bacovia). Frecvenţa termenului este foarte mare (43 de ocurenţe), iar sensurile contextuale se distribuie astfel: CÂNTA (participant sau nu la o figură semantică – de regulă personificarea ori sinestezia) îşi păstrează în majoritatea contextelor sensul propriu; CÂNTEC, în schimb, are întotdeauna sensul metaforic de „poezie, operă poetică". Să notăm şi faptul că Philippide îşi aşează multe poeme sub semnul acestui substantiv-

BDD-V143 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

metaforă, introdus în titlu (*Cântec de amiază, Cântec de noapte, Cântec pe culmi, Cântec din anii blestemați*).

Verbul CÂNTA, autoreferențial sau nu, este menținut la sensul de dicționar ori formează nucleul personificărilor:

> Bătrânul vânt s-a dus *cântând* departe (5); Statuia ne turna *cântând*/ Cu glasul răguşit şi blând./ Rachiul avea gust de sânge (201); La fel şi crudele sirene/ Nu le-am găsit, ca să le-ascult,/ Pe nicăieri *cântând* viclene (251).

Substantivul CÂNTEC, ca şi verbul corespunzător, are, însă, adesea sensuri metaforice:

> *Cântăm* clăbucii clipelor de-acuma/ Slăvind în fiecare din ei un univers (163); Sunt *cântecul* pe care îl *cântai* (18); Să caut drum spre mare izvoarelor pierdute?/ Sau, liniştit, s-aprind *un cântec* nou/ Din pulberea tăcerilor trecute? (170); E turbure *cântecul* meu ca vinul nou (113); O, *cântecul* acesta fără nume/ Am să-l aud şi-n pragul morții oare? (204); Şi-*un cântec* fără nume mereu se va trezi (190); Uitam de vraja vechilor amurguri/ Simțind cum creşte-n mine *un cântec* uriaş (214).

Situate cu precădere în contexte abstracte, JOC-(A SE) JUCA au întotdeauna sens metaforic ori, cel puțin, cunosc o lărgire de sens spre abstract:

> A fost *un joc* al morții drumul meu?/ Dar moartea *să se joace* nu-i deprinsă (282); Noi, neascultătorii,/ Neprinşi în el cuprindem universalul *joc* (334); Pierzându-şi vlaga-*n jocuri* lascive şi-n pocale (324); Aşa a fost în evul întâiei plăsmuiri […]/ Când timpul pe-ndelete dădea cu desfătare/ Răgaz *de joc* abia născutei firi (337); *Îmi joacă*-n ochi apusuri zburlite-n coame roşii 150; v. şi *infra*, **5.1.3.**

(b) *Rețeaua asociativă* marcată pozitiv, cu cele două grade de intensitate ale sale, va fi şi ea – în linii generale – comună cu limbajul global al poeziei interbelice; termenii legați ca sens de „veselie”-„fericire”, sunt şi la Philippide, ca la majoritatea contemporanilor săi: RÂS-RÂDE, HOHOT (de râs), SURÂS-SURÂDE-SURÂZĂTOR, ZÂMBET-ZÂMBI-ZÂMBITOR, ZBURDALNIC, ZGLOBIU, CHIUI, (DE) AUR-AURIU, LUMINĂ-LUMINA-LUMINAT-LUMINOS, LINIŞTE-LINIŞTIT, TIHNĂ, PACE, DEZMIERDARE-DEZMIERDA, DOMOL, FERMECĂTORIE, MAGIC, VRAJĂ-VRĂJI-VRĂJIT-VRĂJITORESC, VOLUPTATE, dar şi – paradoxal şi antifrastic – RÂNJET-RÂNJI. Majoritatea componenților clasei – cei legați de gradarea „râsului” – se asociază cu nucleul de bază în virtutea unei apropieri metonimice de tipul cauză-efect.

RÂS-RÂDE participă la construirea mai multor figuri semantice (personificare, metaforă, oximoron, v.*infra*, **5.1.**), dar există şi cu sens propriu, în redusa secțiune mai luminoasă a poeziei lui Philippide, uneori utilizat cu semnificație auto-ironică sau în antifrază:

> *Am râs* atunci de visul meu nerod (76); Satana *râde*, sprijinit în coadă (46); Să-mi port prin Haos *râsul* meu stingher (98).

Cu valoare derivată din ironie/ parodie, se încadrează în context perechea RÂNJET-RÂNJI:

> Şi cumpănindu-mi visul *cu rânjetul* satirii/ Fac lumea după chipul şi-asemănarea mea (106); *Rânjindu-şi* colții şi strângându-şi pumnii,/ Un demon sta pe creştetul columnii (227); Şi-n față muntele pleşuv *rânjea* (228).

BDD-V143 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

Seria semantică înrudită cu A RÂDE, dar mai puţin intensă, convine poemelor acestui scriitor discret şi de multe ori eufemistic: SURÂS-SURÂDE-SURÂZĂTOR, ZÂMBET-ZÂMBI-ZÂMBITOR sunt mult mai frecvente în texte decât HOHOT sau CHIUI (totalizează împreună 31 de ocurenţe faţă de cele 6 ale seriei mai puternice intensiv). E demnă de remarcat o particularitate neîntâlnită în măsură comparabilă la alţi scriitori: aproape întotdeauna SURÂS/ ZÂMBET intră în context personificator (vezi şi exemple *supra*):

> Nici o vitrină *nu surâde* galben (197); Pe scara unui alb *surâs* lunatic/ M-am scoborât spre lacul singuratic (30); Fereastra verde s-a deschis,/ *Surâzătoare* în penumbră (10); *Surâzător* vei şti să cugeţi iar/ La visul cerului de-odinioară (80); Din lună vine-alunecând uşor/ *Un zâmbet*, ca un flutur, pe covor (7); Un glas în mine pâlpâie domol/ Ca *zâmbetul* de ceară al Selenii (264); Şi lacul le cânta, *zâmbind*, din mandolină (33); Ca un fluid arcuş pe flori s-aşterne/ Fiorul *zâmbetului* tău *senin* (65); *În hohote* sonore văzduhul se destramă (68); În zări oraşul urlă *cu hohote* viclene (137); Şi-*am chiuit* atunci *de bucurie* (224).

Rari în limbajul poeziei de după secolul al XIX-lea, doi termeni servesc, de asemenea, personificării – ZBURDALNIC şi ZGLOBIU:

> Mai zac avânturi vechi întemniţate?/ A strâns un zeu cu sila *zburdalnicul* lor stol (306); Salut, *zburdalnic* menestrel!/ Cobori pe trepte de săruturi (10); Dar clopotele-nţelegeau, căci toate/ Se-nviorau la vorbele acele.// Se înălţau ţâşnind spre cer în zbor/ Cu dangăte *zglobii de bucurie* (290).

Frecvenţa relativ ridicată a lui (DE) AUR-AURIU (16 ocurenţe) se explică prin funcţia lui „tradiţională" de epitet metaforic, eventual încadrat într-o mai amplă figură semantică; există însă şi contexte în care AUR nu are rol de determinant, ci este el însuşi metaforă (uneori sinestezică):

> Din ce în ce mai limpede răsună,/ Împodobind *cu aur* proaspăt crinii,/ *Goarna luminii*! (67); Mai dă-ne, soare, jar nestins şi toarnă/ Pe fruntea noastră *aurul* nădejdii (4); Să-mi lunec gândurile mele clare […]/ *De* glod şi *aur* laolaltă pline/ Şi glodul ca şi *aurul* să-mi fie drag (110); Şi soarele-i frământă *cu aur* mâlul des (138); Din pâlnii de azur, cu zurgălăi/ De stele mici cu ghimpi *de aur* – iată/ Că noaptea se revarsă peste clăi (39); Îndepărtat, ca plânsul *auriu* al unei stele (13); Eram mireasmă şi floarea se-nchina/ În zori *de aur* (182); Vremea-n trecut, pârâu în munţi, cu prund *de aur* (139).

LINIŞTE-LINIŞTIT nu are nici importanţa, nici ponderea pe care o avea în poezia lui Blaga, limitându-se aici, de regulă, la sensul de dicţionar:

> Dar *liniştea* de nepătruns/ Domnea statornică şi-adâncă (254); Şi *liniştea* e falsă printre copacii spâni (143); Am început să mă despart de mine./ Mă simt *mai liniştit* (124); Viaţa trecea *domoală* ca o luntre/ Pe luciul *liniştit* al unui iaz (232).

TIHNĂ, PACE „linişte" şi DOMOL au aproximativ acelaşi statut, cu sensurile de dicţionar nemodificate în contexte:

> Apoi *în pace*, printre Ciclade, navighez (328); De ce această frunte *fără pace*? (241); Închipuirea slobodă să fie!/ Urzind *în tihnă* pânza ei uşoară (183); Şi el vorbi *în tihnă* mai departe (176).

BDD-V143 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

Fără să aibă semnificațiile esențiale (şi metaforice) pe care le avea în poetica lui Blaga, LUMINĂ (-LUMINA-LUMINAT-LUMINOS) este şi pentru Philippide un cuvânt-cheie; el figurează rar în texte cu sensul de dicționar, dar dezvoltă sensuri auxiliare, adesea metaforice, situate în sfera determinărilor afectiv-pozitive, figurative sau nu:

> Şi ca o boare albă *de lumină*/ Să simt în ochi crescându-mi dimineața (110); Ca un vulcan *lumina*-n mine fiarbă (99); Clipe *de lumină*/ Pentru cei a căror inimă se zbate (68); Prezentul cu scânteia lui nu poate/ *Să lumineze*-abisurile toate/ Şi veşnicul amurg din noi (219); Cândva la Stix m-am scoborât şi eu,/ Dar nu cu-ndurerare ca Orfeu/ Când a-ncercat din neguri să ridice/ Pe *luminoasa* lui Euridice (282); Pe funii *de lumină* purpurină/ Un zbor de stafii albe se destramă:/ Sunt sufletele noastre ***de lumină*** (79) – joc în context între cele două sensuri, propriu şi metaforic; v. şi *infra*, **5.1.3.**

Dintre ceilalți termeni ai categoriei, VOLUPTATE, dar mai ales MAGIE şi VRAJĂ, împreună cu derivatele lor, vor fi semnificative pentru poezia ireal şi mitologic evocativă a lui Philippide:

> Mâhnire, *voluptate*, moarte, viață,/ Aici în chip adânc s-au împăcat (183); Să gust cu adâncime şi nesațiu/ Senina *voluptate* nouă (310); Închipuirea slobodă să fie!/ Urzind în tihnă pânza ei uşoară,/ S-ascundă multe, multe să le-nvie,/ Şi-apoi în aburi *magici* să dispară! (183); N-ați tresărit/ Atunci şi voi înfiorați *de vrajă*? (181); *Vrăjiți* de vuiet ca de-o melodie/ A vreunui nevăzut harfist divin,/ Nici un haşiş subtil şi nici un vin/ Nu le-ar fi dat o astfel de beție (279); Am început s-alerg, pân-am ieşit/ Din mrejile oraşului *vrăjit* (280); În mine-atunci o lume *vrăjită* se coboară (171); Orb eram încă, totuşi limpezi stele/ Umpleau *vrăjita* zare-a firii mele (182); Un strop din sufletul meu cel de-acum/ Va îngheța prin depărtări astrale,/ *Vrăjit* mărgăritar de scrum/ Şi pulbere de arse catedrale (190); *Vrăjitoresc* deliciu, din praf de stele moarte/ Să făureşti o nouă armură pentru gând! (180).

Vocabularul afectiv se dovedeşte, în totalitate, foarte diversificat în poezia lui Philippide. Comparativ cu versurile altor poeți din perioada interbelică, aici lexicul afectivității poate fi mai greu caracterizat ca o unitate: nu este suficient de riguros conturat şi nu cunoaşte recurența unui număr redus de „teme", tocmai datorită varietății lexico-semantice a termenilor care compun *corpus*-ul.

După trecerea în revistă a tuturor categoriilor afective, se impune impresia paradoxală că avem a face cu un text difuz din punctul de vedere al uzului diverselor câmpuri lexicale, deşi încărcat cu termeni afectivi. Valorificarea masivă a acestora la nivelul figurilor semantice va constitui însă o importantă trăsătură particulară a scriitorului.

5. Legături cu limbajul figurativ

5.1. Metaforizarea

Figurile semantice din seria metaforică îl situează pe Philippide într-o serie stilistică alături de Arghezi şi Blaga, eventual aproape de Ion Barbu, dar deosebindu-se total de Bacovia şi de predilecția acestuia pentru figura sintactică.

Ceea ce există în plus la Philippide în materie de limbaj figurativ alcătuit pe baza lexicului afectivității sunt anumite asocieri insolite, între termeni contrastanți (care dau naştere oximoronului) ori aparținând la domenii senzoriale diferite (sursă pentru

BDD-V143 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

sinestezie). În afară de aceasta, vom observa dezvoltarea unor contexte metaforice mai largi, în care figurile se intersectează, fără ca formele canonice să mai poată fi izolate cu precizie.

5.1.1. Personificarea peisajului natural a fost o trăsătură curentă a limbajului poetic, începând din romantism, deşi procedeul datează practic de la începuturile poeziei. Odată cu simbolismul, i se adaugă și personificarea decorului interior precum și a obiectelor. Philippide le practică pe amândouă, figura având pondere relativ însemnată în descrierile sale de decor, real ori fantastic:

- decor natural:

[vântul] Şi-aleargă-acum sălbatic pe câmpie,/ *Rănit şi orb* (87); Prin ramuri *vântul* aiura *rănit/ Cu gemete* venite de departe (193); Doar *nişte păsări triste gem* (251); *Un cer bătrân* deasupra noastră *geme* (74); *Un clopot geme*, depărtat şi mult (22); E *muntele, bătrânul,* care *geme* (92); Iar când *oftează vântul* pe câmp, mocirla saltă (137); Dăduse-n clopote o boală grea,/ *Văzduhul* tot, *de jalea lor, tânjea* (289); *O pâclă tristă* iese de prin văi (338); Şi iată seara-n care culegeam/ *Surâsul lunii* de pe-un geam…(335); Dar *peste apa veselă* zburară/ Lăstunii ciripind a primăvară (283); E-atât de *vesel cerul*/ Şi parcă-i sărbătoare (52); *Bătrânul vânt s-a dus cântând* departe (5);

- decorul interior/ obiectele:

Fereastra verde s-a deschis, *surâzătoare* în penumbră (10); Punte de *praf surâzător şi moale*/ Pentru visurile noastre goale (71); Duminica, vre *o flaşnetă* spartă/ *Scânceşte*-n colțul străzii, *tremurând* (123).

A doua variantă – personificarea abstractelor – este şi ea valorificată de Philippide; valențele conceptuale ale poeziei sale se reliefează prin asocierea abstractului cu un element afectiv/ emoțional, dar – evident – exemplele de acest fel sunt mai rare decât personificările canonice:

Viața cu trup de aur şi solzi de glod mi-i dragă (106); Şi-n mine *plânge-un cântec* fără grai (17); *Blestemul* sterp al fulgerului frânt/ În zbuciumări de aur vânăt *plânge* (72); Îmi vin în minte *gânduri* de-altădată, *triste* (153); Şi *trist* se-ntoarce vechiul lui *avânt* (72); *Tăcerea veştedă* se desfăşoară […]/ Şi *paşii ei* s-aud *mai trişti*, mai goi (33); *Clipa de-acum, bolnavă* de-amintire,/ Te-ndeamnă să te smulgi din cunoscut (167); *În suflet dezmierdări* de gheață-mi pune (16).

5.1.2. Comparația formată cu ajutorul unui termen afectiv este şi ea destul de frecventă, simplă sau combinată cu personificarea, alcătuind împreună contexte figurative mai complicate decât simpla figură şi concretizând adesea abstractele:

Pe maidane-au început să crească spinii/ *Cu florile ca nişte răni* (52); Pornii la drum/ Cu firul meu de iarbă *pe suflet, ca pe-o rană* (133); *Mi-s serile pustii ca nişte case/ Cu geamuri scoase şi pereții goi…* (123); *Un vis trecea ca un fior*/ Prin mine (30); Şi *visurile noastre răzlețite,/ Ca nişte păsări amețite*/ De vuietul furtunii, în urmă-ne rămân (192).

Rareori comparația e total concretă. Dimpotrivă, însă, unele figuri se mențin la ambii termeni într-o zonă semantică a *abstracțiunii afective*:

Un vis de slavă şi singurătate/ Se-aprinse-atunci în mine ca un mit (237); De unde-atunci venise *ca un fior de moarte/ Dorința* asta crudă: să mă rog? (131).

BDD-V143 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

Comparația personificatoare (sau având doar funcția de a anima inanimatele) apare din îmbinarea contextuală cu personificarea:

> Şi *vântul urlă ca un lup flămând* (101); Peste câte mii de ani natura/ Va scoate iarăşi din neant/ Alcătuirea de celule/ În care *sufletu-mi visează/ Asemeni unui împărat captiv?* (216); La capătul aleii urlătoare, /*Asemeni unui paznic solitar,/ Se ridica*, lucind înaltă-n soare,/ *O singură columnă, ca un far* (227); Şi în amurg *havuzul* din grădină/ *Ca o dănțuitoare de purpură se-nclină*,/ Surâzător în fața moşneagului poet… (126).

Un peisaj fantastic, hiperbolic, uneori degradat, ia naştere prin combinarea, în spațiul comparației, a unor *item*-i afectivi cu personificarea; v. mai sus *flori ca nişte răni; pe suflet ca pe-o rană; ca un fior de moarte/ dorința; visurile…ca nişte păsări amețite/ de vuietul furtunii.*

Comparația contrastivă alătură, uneori paradoxal, serii afective variate/ opuse tematic:

> Dar ***ca un plâns surâsul*** *meu mă doare* (65); *Asemeni unui clopoțel stingher,/ Îndepărtat,/* ***Ca plânsul auriu*** *al unei stele*,/ Printre perdele,/ El dă contururi noi odăii mele (13).

5.1.3. În această serie a tropilor, **metafora** este figura predilectă a versurilor lui Philippide. Explicită şi implicită, contrastivă, sinestezică ori personificatoare, metafora se construieşte constant prin apelul la LxAf, ale cărui elemente constitutive intră adesea în combinare cu abstractele, afective sau nu. Cele mai multe metafore sunt, astfel, construite cu un termen abstract (de obicei termenul metaforizat) şi celălat afectiv (de obicei termenul metaforic); această combinație între abstract şi emoțional domină metafora în poezia lui Philippide: SUFLETUL, GÂNDUL, VIAȚA, LUMINA, RUINA, LUMEA, VISUL sunt abstractele care se combină cu nume de afecte/ determinări afective, extrem de variate „tematic", extrase din toate subcategoriile; domină şi aici afectele marcate negativ, din zona „tristețe"-„suferință": PLÂNS-PLÂNGE, DOR, DUREA, ARDE, CENUŞĂ, SCRUM, AMAR, CEAȚĂ, RANĂ-RĂNI, FOC, SURÂS etc. Aşa stând lucrurile, nu surprinde caracterul adesea aforistic, uneori oximoronic, al metaforelor lui Philipide.

(a) *Metafore explicite*:

> Mergeam cu *sufletu-nvelit în ceață* (213); *Viața-i făcută din fulgere şi cenuşă* (112); Dar unde-s *visurile-albastre,/ Rănite,* vechi *violoncele*/ Care cântau în sufletele noastre? (164); Căci *foc* nestins *e viața mea* întreagă…(326); Dar *eu sunt lacrimă de lac*…(34); Şi-acum – *oglinzi adânci! Mari ochi pustii* (26); *Visul se face lume, lumea se face vis* (183) – într-o simetrie de tipul chiasmului; În *giulgiul zâmbetului meu* eu mor (65); A fost *un joc al morții drumul meu*? (282).

(b) *Implicații*:

> Şi până la *amurgul suprem şi funerar*/ Cristalul ei pe suflet mai mult se va întinde (180); Abia mai simt că *rana* mi-e adâncă (92); O, vechi prieteni! Iată: *amarul* vă cuprinde (155); Iarbă crească-ne-n inimi, nu *zgură amară* (148).

Contexte metaforice lărgite, combinate cu personificarea sau comparația sau limitate doar la metaforă, iau naştere printr-un cumul figurativ specific poetului. Spre deosebire de majoritatea scriitorilor contemporani, la care cumulul este întotdeauna

BDD-V143 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

rezultatul unei reluări sintactice (repetiţie, enumerare, paralelism, simetrie de orice tip), Philippide ralizează o cumulare a figurilor semantice, reluate doar ca **tip** figurativ (metaforă, de exemplu) sau sub forma extensiei asupra altor figuri, contextualizând astfel metafora pe spaţii largi ale unui poem; rolul termenului afectiv poate fi doar secundar în astfel de construcţii:

> Şi *lumea e o groapă* mare-acum/ În care *inima de doruri arsă*/ Se surpă *prefăcută-n scrum* (184); *Biserici* proaspăt văruite/ *Râdeau din clopote* pe câte-un dâmb/ Suite (231); Va tropoti *pe visurile tale*/ Învinețite/ *De viața care are-n râs cuțite* (80); Nu pot *să plâng,* căci *sunt surâs de floare*; / Dar *ca un plâns surâsul meu mă doare* (65).

Oximoronul, nu neapărat metaforic, caracterizează şi el această poezie supusă contrastelor (v. exemple şi *supra*):

> Să-mi lunec gândurile mele *clare* [..]/ *De glod şi aur laolaltă pline*,/ Şi *glodul ca şi aurul să-mi fie drag* (110); *Ostenitoarea mea călătorie/ Se preschimbase-n tihnă şi splendoare* (224); *Mă culegeam* din mare depărtare […]/ *Din chin, iubire,* presimțiri *țâşnit* (182); Sunt amintiri din viața mea de plantă,/ *Fiori de viermi şi nostalgii astrale* (212); Un şuvoi lăuntric eram, *o luptă blândă* (182).

Contrastul semantic se stabileşte, mai rar, între doi/trei termeni aparținând toți LxAf:

> Biet prinț nebun, hrănit din vis, menit/ Să cauți veşnic *visul care doare* (85); Şi *cumpănindu-mi visul cu rânjetul satirii*/ Fac lumea după chipul şi-asemănarea mea (106).

Sinestezia cu un termen afectiv şi altul pur senzorial este în general rară ca figură, dar Philippide o practică:

> *Sonoră-nchipuire* ce *poate fi* ***lumină*** (202); *Un scrâşnet* care sfâşie şi ***doare*** (278); *Miresme moi*, ca mâinile, mărunte/ ***Ca zâmbetele***, lunecați pe frunte (15); *Un glas* în mine pâlpâie domol/ ***Ca zâmbetul*** de ceară al Selenii (264); *Cânta* ***lumina***-n părul tău bălai (239); *Cânta* ***lumina***-n păru-ți ca şi-atunci (241); Să-l zvârl în gârlă şi *să-i cânt* pe mal/ ***În violet minor***/ Cum cântă vântul când pe-aproape-i toamna (23).

Aria metaforică se caraterizează la Philippide printr-o complexitate şi chiar printr-o sofisticare neîntâlnită la alți poeți contemporani. Se metaforizează lumea concretă, dar mai ales abstracțiunile şi conceptele; metafora lingvistică se încadrează în contexte figurative mai largi; metaforele coalescente apar în mijlocul unor arii la rândul lor metaforice. Metaforele se combină uneori cu figuri fonetice, între care aliterațiile ocupă un loc important[3].

Aparițiile stranii, incerte, alături de aluziile culturale, furnizează baza semantică a figurii metaforice. Preocuparea pentru construirea unor metafore memorabile, neaşteptate, atent elaborate, reprezintă una dintre trăsăturile de bază ale poetului Philippide. Pe acest teren, el a exploatat limbajul poetic la fel de profund pe cât a făcut-o şi Arghezi.

[3] Vezi Cvasnîi-Cătănescu 2001a: 38-51; vezi şi Cvasnâi-Cătănescu 2001b: 52-58.

BDD-V143 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)

6. Câteva **concluzii** se pot extrage în urma acestei analize. Pentru o poezie a abstracțiunilor, în bună măsură aforistică, precum aceea a lui Alexandru Philippide, era de aşteptat ca inventarul lexicului afectivității să cuprindă un *corpus* larg, comparabil cu terminologia afectelor din versurile lui T. Arghezi, L. Blaga ori V.Voiculescu. Nu doar numărul termenilor componenți şi frecvențele lor sunt notabile, ci varietatea lexicală a acestora se dovedeşte semnificativă (v. *supra*, **1**, datele statistice).

Ceea ce îl deosebeşte însă pe Philippide de congenerii săi este caracterul elaborat al poeziei, originea ei livrescă. Este cel mai puțin „spontan" dintre poeții interbelici, deoarece elementul cult îi condiționează formula versului; iar acesta nu poate fi decodat exact în afara unor contexte culturale specifice.

Nu există la Philippide termeni cu frecvență hipertrofiată, aşa cum se întâmpla, de exemplu, în versurile lui Bacovia. Puține excepții pot fi amintite în această poezie lipsită de repetitivitate, una dintre ele constituind-o VIS (cu derivatele sale); faptul nu e întâmplător, căci el derivă din poetica generală a acestui scriitor deliberat abstras din realitatea imediată.

Din moment ce construcția poemelor nu e repetitivă, nici componentele câmpurilor afectivității nu vor reveni cu insistență în contexte determinabile dimensional, ceea ce face poezia lui Philippide mai greu de clasat în ansamblul poetic al perioadei interbelice.

BIBLIOGRAFIE

Anscombre, Jean-Claude, 1995, „Morphologie et représentation événimentielle: le cas des noms de sentiment et d'attitude", în *Langue française*, 105 (febr. 1995), Paris, Larousse, p. 40-54.

Bidu-Vrănceanu, Angela, 2008, *Câmpuri lexicale din limba română. Probleme teoretice și aplicații practice*, București, EUB.

Cvasnâi-Cătănescu, Maria, 2001a, „Sistemul figurilor fonetice şi relația cu textul poetic – în poezia lui Alexandru Philippide"*,* în *Elemente de retorică românească – poezie, proză, text dramatic*, Bucureşti, All Educațional, p.38-51;

Cvasnâi-Cătănescu, Maria, 2001b, „Enumerarea: structură şi funcții – cu referire la poezia lui Alexandru Philippide"*,* în *Elemente de retorică românească – poezie, proză, text dramatic*, Bucureşti, All Educațional, p.52-58.

Mancaș, Mihaela, 2006, „Lexicul afectivității în limbajul poetic"*,* în *Limba română. Aspecte sincronice și diacronice*, București, EUB, p.355-364.

Mancaș, Mihaela, 2007, „Lărgirea lexicului afectivității în limbajul poeziei neo- și postmoderne", în *Limba română. Stadiul actual al cercetării*, București, EUB, 344-348.

Mancaș, Mihaela, 2012, „Câmpul lexico-semantic al tristeții în poezia lui Tudor Arghezi"*,* în *Modernitate şi interdisciplinaritate în cercetarea lingvistică. Omagiu doamnei profesor Liliana Ionescu-Ruxăndoiu*, Bucureşti, EUB, p. 328-341.

Martin, Eveline, 1995, „Thème d'étude, étude de thème", în François Rastier ed., *L'analyse thématique des données textuelles: l'exemple des sentiments*, Paris, Didier, p. 13-24 (Coll. Etudes de sémantique lexicale).

Stoica, Gabriela, 2012, *Afect şi afectivitate. Conceptualizare şi lexicalizare în româna veche*, Bucureşti, EUB, 2012

Venegas Garcia, Maria del Mar, 1989, *El campo semàntico „tristeza" en español (siglos XII-XIX)*, Madrid, Editorial de la Universidad Complutense.

BDD-V143 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:55:46 UTC)